

پنجشنبه 28 آبان 1405 - 08:26

نکاتی جالب درباره تقسیم بندی‌های مختلف قرآن؛ از حزب و جزء تا صفحه‌بندی

حسن حکیم‌باشی با تشریح پیشینه تقسیم‌بندی قرآن، از تفاوت‌های جزء، حزب و رکوع تا شیوه‌های مختلف صفحه‌بندی مصاحف، به نکات کمترشناخته‌شده‌ای درباره تاریخ تنظیم و مقطع‌بندی قرآن پرداخت.

حسن حکیم باشی با تشریح پیشینه تقسیم بندی قرآن، از تفاوت های جزء، حزب و رکوع تا شیوه های مختلف صفحه بندی مصاحف، به نکات کمترشناخته شده ای درباره تاریخ تنظیم و مقطع بندی قرآن پرداخت.

به گزارش خبرنگار مهر، حسن حکیم باشی در جلسه بیست وپنجم مدرسه حکمت و حرکت، با موضوع «پاراگراف بندی قرآن کریم در المعجم المعیاری»، به بررسی پیشینه تقسیم بندی قرآن و اهمیت مقطع گزینی آیات پرداخت و اظهار کرد: در مباحث علوم قرآنی که موضوعاتی همچون تاریخ وحی و نزول، قرائات، تاریخ نگارش و خط مصحف، تعلیم و تعلم قرآن و دیگر مسائل مرتبط را در بر می گیرد، موضوع پاراگراف بندی یا مقطع گزینی قرآن سهم بسیار اندکی دارد؛ از این رو، پژوهش در این زمینه برای افرادی همچون دکتر محمود روحانی دشواری های فراوانی دارد.

وی با اشاره به تقسیم بندی های مختلف قرآن در نسخه های گوناگون افزود: چاپ های متعدد قرآن در نسخه های تک برگی و نسخه هایی با ۶۰، ۱۲۰، ۲۴۰، ۳۰۰، ۳۶۵ و حتی ۱۲۵۰ صفحه، هر یک با هدف خاصی انجام شده است. همچنین قرآن عثمان طه که امروزه در ۶۰۰ صفحه عرضه می شود، ابتکار شخص وی نبوده و پیش از او نیز افراد دیگری به این شیوه از تنظیم قرآن پرداخته اند.

پیشینه تقسیم بندی قرآن و پیدایش رکوعات

حکیم باشی با بیان اینکه شمارش و آمارگیری آیات قرآن از سال های آغازین با اهداف مختلفی انجام شده است، گفت: افزون بر تقسیم بندی قرآن به آیه و سوره، تقسیماتی همچون جزء، حزب، ربع، رکوع، ورد، ثمن، منزل، قیراط و نقزه نیز در دوره های مختلف معمول بوده است که برخی از آنها حرف محور، برخی کلمه محور و برخی دیگر مفهوم محور بوده اند.

این استاد حوزه و دانشگاه ادامه داد: جزء بر اساس شمارش حروف قرآن که حدود ۳۲۲ هزار حرف است و تقسیم آن به سی بخش شکل گرفته است. حزب نیز بر مبنای شمارش کلمات قرآن، که بین ۷۰ تا ۷۵ هزار کلمه برآورد شده، پدید آمده و ربع نیز یک چهارم حزب است که همچنان در نسخه های رایج قرآن مشاهده می شود.

وی با اشاره به تفاوت رواج تقسیم بندی های حزب و ربع با رکوع توضیح داد: برخلاف حزب و ربع که در غرب جهان اسلام و به ویژه شمال آفریقا رواج دارند، تقسیم بندی رکوع بیشتر به شرق جهان اسلام مربوط است. فقره بندی رکوعات، مفهومی است و در برخی نسخه ها، به ویژه نسخه های چاپ شبه قاره، با علامت «ع» مشخص می شود.

حکیم باشی با تأکید بر اهمیت این نوع مقطع بندی در مطالعات قرآنی تصریح کرد: رکوعات در کشف ارتباطات بینامتنی قرآن و تناسب مفهومی آیات هر سوره نقش قابل توجهی دارند و این مسئله به خصوص در حوزه تفسیر اهمیت پیدا می کند. همچنین این تقسیم بندی در تعیین وعده های مختلف تلاوت شخصی، قرائت مجلسی، کتابت و تدریس کاربرد دارد.

وی درباره منشأ پیدایش تقسیم بندی رکوعات نیز گفت: در این زمینه اختلاف نظر وجود دارد. یکی از مباحث مطرح این است که آیا در نمازهای واجب یا مستحب، پس از قرائت سوره حمد باید یک سوره کامل خوانده شود یا می توان بخشی از سوره را که آیات آن از ارتباط مفهومی برخوردارند، قرائت کرد. در همین چارچوب، ۶۲۳۶ آیه قرآن را به ۵۲۰ تا ۵۸۰ رکوع تقسیم کرده اند.

تقسیم قرآن به ۵۵۸ رکوع در پژوهش دکتر روحانی

این استاد حوزه و دانشگاه با اشاره به پژوهش دکتر محمود روحانی در زمینه پاراگراف بندی مفهومی قرآن اظهار کرد: دکتر روحانی با آگاهی از نظر اجماعی مفسران مبنی بر توقیفی نبودن پاراگراف بندی مفهومی قرآن و همچنین با توجه به اینکه پژوهش گسترده ای در این زمینه انجام نشده بود، وارد این عرصه شد و مبنای پژوهش خود را تقسیم قرآن به ۵۵۸ رکوع قرار داد.

وی افزود: دکتر روحانی سوره فاتحةالکتاب و ۳۵ سوره پایانی قرآن را هر کدام دارای یک رکوع در نظر گرفته و به همین دلیل این

۳۶ سوره را در بررسی ها و مقایسه های خود لحاظ نکرده است.

حکیم باشی با اشاره به کتاب «المعجم المعیاری فی تفصیل مقاطع سور القرآن الکریم» بیان کرد: نویسنده در این اثر بر پاراگراف بندی مفهومی قرآن تأکید دارد و در مقدمه ای ۲۷۰ صفحه ای، روش پژوهش خود را در ۱۱ مرحله و با ارائه ۳۸ جدول تشریح کرده است.

وی با اشاره به گستردگی مطالعات انجام شده برای تدوین این اثر گفت: دکتر روحانی با اذعان به ویژگی خاص اسلوب، نظم و زبان قرآن و رازگونگی آن با وجود همه پژوهش های صورت گرفته، برای تحقیق در این زمینه حدود ۲۰۰ منبع و مأخذ قرآنی، از تفسیر مقاتل بن سلیمان تا نرم افزارهای امروزی را بررسی کرده است. وی حتی نمازهای تراویح یک ماه رمضان در مسجدالحرام را شنیده و نتایج مطالعات خود را با یکدیگر سنجیده است.

حکیم باشی در پایان با ارزشمند دانستن این اثر سه جلدی خاطرنشان کرد: این کتاب تا ده ها و بلکه صدها سال آینده فواید نوپیدایی خواهد داشت و استفاده های گسترده ای از آن صورت خواهد گرفت. دکتر محمود روحانی آگاهانه در مسیری گام نهاد که پیش از این کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته بود.